

Irodalmi szemle.

Dantologia.

Vita ed Opere di Dante Alighieri, per G. A. Scartazzini. Milano, 1895.

Scartazzini tanár, Dante fáradhatatlan bűvára, csak a minap adta ki nagy lipcei commentarjának quintessentiáját*), megint egy remek „vademeum“-mal örvendeztetvén meg az isteni költő életét és műveit tanulmányozó tudósokat és dilettansokat.

A „Dantologia“ nem tart arra igényt, hogy életrajznak nézzék. Commentarium sem akar lenni; sőt az agg tudós, a ki egy egész ember-életet azzal töltött el, hogy a Commedia halhatatlan költőjével benső ismeretséget kössön és kiirtson száz meg száz előítéletet, meggyöngítse a köztudatba furakodott halomnyi hamis adat tekintélyét, — a kéz alatt levő munkára még azt a szerénységet is rá akarja oktrojálni, hogy történeti, irodalmi, kritikai, vagy aesthetikai tanulmány-számba menjen.

Óriási adattár ez a 408 oldalas könyv. Nincs az a vitás kérdés, a mely Dante életének bármely mozzanata, s epochalis vagy kisebb műveinek értelmezése körül felmerülhet, hogy biztos útbaigazítást ne találja benne.

A munka I. részében a költő életét tárgyaló bibliographiai irodalmat mutatja be. Tudvalevő, hogy Dante nem hagyott életrajzot az utókorra; nem intézett hozzá czímezve leveleket, mint például Petrarca; az az egy-pár többé-kevésbé kétes eredetű levél vajmi kevés direct adathoz juttat bennünket. Ötszáz év óta egész könyvtárakat összeróttak ugyan erről is, de megbízható datumokra csak elvéve bukkan a kritikus. Az Emese álmának hasonmásától kezdve, le a barátcsuha, a barlangok, a veroniai menyecskék meséjéig tele akgatták azokat az úgynevezett életrajzokat mindenféle bizarr, phantasticus képpel, a helyett, hogy a leghitelesebb forrásból: saját munkáiból s a kor documentumaiból állították volna össze már valahára. Regények lettek azok nagyobbára; képtelen hypothesisok, hihetetlen combinatiok raktára. Boc-

*) La Divina Commedia di Dante. Riveduta nel testo e commentata da Scartazzini. Edizione minore. Milano, 1894. Ajánlva a Dante-tanulmányok macesásának. lord Warren Vernonnak.

caccio írta meg az első e fajta regényt, azóta teremnek, mint a gomba. Ebben a században a nápolyi Troya volt az atyamesterük. Irodalmi curiosumok ezek legföljebb; komolyságot várni tőlük annyi lenne éppen, mintha történeti tények igazolására don Quichotte-ot akarnánk idézni. Már pedig a tudományos szakbeli kutatás mostani állása mellett, Dante teljes, kritikai életrajzára, ki tudja, meddig kellend még várunk az eddigi gyarló adattári codexek mellett. Kivált a firenzei Societa Dantesca Italiani Rivistá-i s legutóbb az amerikai Dante Society Annual Reportjai biztatnak e feladat mielőbbi megoldásával; sőt a cambridgei csak a minap azzal a rég várt hírrel lepett meg, hogy Passerini gróf, a Venczében 1893. óta megjelenő Giornale Dantesco szerkesztője ez idő szerint egy ily adattáron dolgozik. De Scartazzini nem hiszi, hogy a terv egyhamar megvalósúljon. „Nem látják azt már meg a mi szemeink...”

A történeti és irodalmi segédforrások kimerítő felsorolása után a XIII. századbeli nyelvet tárgyaló kútfők méltatása következik. Minthogy az isteni költemény, a melyre „ég és föld rátette a kezét”, felöleli a korszak összes tudását, mythológiát, történelmet, csillagászatot, földrajzot, bölcsészetet ée theológiát, politikát és természettudományokat: tökéletes megértéséhez a középkornak nem közönséges ismerete szükséges; azonkívül jártasnak kell lenni a nyelvészetben, mert különben sokszor homályban marad a költemény szó szerinti jelentése. Vergilt, Horacot, Ovidiust, Liviust, Lucanust, Cicerot, Aristotelest, Sz. Ágostont, Aquinoi Tamást, Boetiust s az ó- és középkornak annyi más bölcsészét és theologusát, legendáját és hagyományát is meg kellvén ismerni: Scartazzini e tekintetben is megbecsülhetetlen kalauz. A szépművészetek, melyeknek fejlesztésére ember ő nála jelentékenyebb hatással aligha volt, szintén megkívánják, hogy Dante kedvéért velök ne csak felületesen foglalkozunk. Az ide vonatkozó tájékoztató munkákat is megtaláljuk itt. És mert Danteról tömérdek tanulmányt írtak össze világszerte, szeretnők azt is mind egy teljes bibliographiában együtt látni. Úgyde Scartazzini a maga nagyon is indokolt pessimismusával, a ránk mostanában beköszöntő évtizedektől ezt sem reméli. Annyi talány várja itt még a maga Oidiposát, hogy esztelenség volna bárkiről is feltenni, hogy azt a sok kétséges, határozatlan kérdést képes leszen megfejteni s le tudja emelni a fátyolt minden mysteriumról. „Non liquet, nem tudjuk, nem értjük.”

A II. fejezetben a Dante születésétől Beatrice haláláig terjedő időszakkal foglalkozik. Szól a költő őseiről, születéséről, gyermekkoráról, első tanulmányairól, barátairól, első szerelméről, katonáskodásáról „kedvesének” elhunytáról s az egykorú főbb politikai eseményekről. Bebizonyítja többek közt, hogy sem azoknak a commentatoroknak nincs igazuk, a kik Beatricetől megtagadják a valóságos létezését és pusztá abstractionnak, a német-római császárság megszemélyesítésének, a működő értelem jelképének, vagy általában a nő eszményének, vagy az egyház

symbolumának tekintik; de viszont nem ad igazat azoknak sem, a kik Folco Portinari leányát tartják a költő kedvesének. E nézetekkel kimerítően Prolegomenái-ban^{*)}, valamint egy másik nagyszabású művében^{**}) végzett. Ezúttal meg kell elégednünk a végeredmény bemutatásával, mely abban áll, hogy Dante kedvesének semmi esetre sem „Beatrice“ volt az igazi neve. Azt nem tagadja, hogy Folco Portinari leányát, Simone dei Barti nejét, Beatricenak hívták, de ez a nő nem lehetett Dante kedvese. Csak nem kürtöli világgá kedvesének nevét, mikor a „Vita Nuova“-ban több helyt nyíltan kimondja, hogy nem akarja elárulni szerelmének titkát, tehát a nevét sem. Mindjárt a könyv elején ő maga, Dante említi, hogy az ő kedvesét csak azok nevezik Beatricenak, a kik nem tudják az igazi nevét. Dante kedvesét minden másnak hívhatták, csak Beatricenak nem. Hiában hivatkoznak az illetők az akkori troubadourokra, meg a középkori női cultus különcz divatjára, azt nem hitethetik el velünk, hogy Dante kedvese, a ki őt felvezette Isten színe elébe s a kit életének őrangyalává tett, — hogy az a nő valaha valakinek másnak a hites felesége volt légyen.

Majd áttér a Beatrice halálától VII. Henrik császár haláláig terjedő 23 év ismertetésére. A költő kétségbeeséssel határos lelkiállapotának, második szerelmének, a tudomány vígasztaló erejének rajzához mindenüvé odaacsatolja lelkiismeretes bírálaton átszűrt forrás-gyűjtését. Családi tűzhelyére, nyilvános szereplésére, száműzetésére, bujdosásában töltött éveire s a nagy csalódásra vonatkozó adatok a legújabb kutatások felhasználásával vannak elősorolva; e kérdéseknél is megdönthetetlen érvekkel ver le számos olyan állítást, a mik közelismerésben részesültek a sok hivatlan, nem ritkán jóhiszemű, de rendszeren gyenge apparatussal dolgozó Dante-búvárok révén.

Kivált magánéletéről keringenek a legképtelenebb hírek, a legbadaarabb mendemondák. Házasságáról, gyermekeiről, feleségéről ő maga szándékosan-e, vagy véletlenül, de következetesen hallgat. Boldog volt-e hát a házassága, vagy boldogtalan? A két ellentétes nézet mellett egyenlő számú érveket hoztak fel, de azért ma sem tudjuk, hogy Gemma jó, nyájas feleség volt-e, avagy valóságos Xantippe; hogy áldás volt-e oldalán a férj életére, vagy pokol. De másrészt a felől sem tudunk tisztába jönni eddig, hogy maga Dante milyen férj, milyen apa lehetett. Szeretnők — úgymond a tudós kutató, — ha a legjobbat tehetnők fel róla; de fájdalom, nagyon is jól tudjuk, hogy nagy szellemek, híres költők és tudósok nem mindig a legjobb férfiak és családapák. Egy-némelyik asszony sokat tudna arról beszélni szegény, hogy a férj lángesze, hírneve, tudása elég-e egy asszonyi szív boldogítására.

Az I. rész IV. fejezetében Dante életének utolsó korszakát méltatja, 1313-tól 21-ig. Önvallomásait, megtérését zarándoklását, utolsó me-

*) Prolegomeni della Div. Com. Lipsia, 1890. (177—183. l.)

***) Dante-Handbuch. Leipzig, 1892. (171—193. l.)

nedékét, halálát, sírjában is üldöztetését tárgyalja. Majd származásával és apotheosisával zárja be ezt a részt.

Most következnek a költő műveinek bibliographiája. A *Commedia codex*eit egy származási-ág teszi áttekinthetőbbé. A XV. századtól fogva napjainkig megjelent 400-nál jóval több különféle kiadást sorolja fel azután; a Foligno-félétől kezdve, melyet a még más három legrégebb kiadással együtt szóról-szóra, gyönyörű facsimiléekkel, lord Warren Vernon adott ki fejedelmi bőkezűséggel; a Witte-féle igazán kritikai, egyetlen kiadás mellett még az 5 $\frac{1}{2}$ cm. hosszú, 3 $\frac{1}{2}$ cm. széles, 500 oldalas apró „Dantino“-t is megemlíti.

Az isteni költemény célját, alapeszméjét, allegoriáját, ezt a kimeríthetetlen tételt tárgyaló commentariumok, melyek közül akkor mindjárt napvilágot látott a legelső, alighogy Dante behunyta szemeit s azóta folyton-folyvást szaporodik a számok, — hangyaszorgalommal vannak összegyűjtve. Sajnálja Scartazzini, hogy Giacomo Poletto, a *Dizionario Dantesco* megindítója, ebbeli szép vállalatával 1887. óta még nem készülhetett el.

A legnehezebb problémák közül való bizonyára az a kérdés is, hogy miben állott hát Dante nagy bűne. Megfejtése nélkül hiában keressük a kulcsot, mely a vétkes ember megváltásának, a népek erkölcsi és politikai újjászületésének, az emberi szellem tragikus, de dicsőséges életének hőskölteményéhez felnyitja az előcsarnok ajtaját. Scartazzini szerint az a bűn, melylyel Dante önmagát vádolja, nem az unásig emlegetett érzékiség kicsapongásai, nem is a kételkedés, hitetlenség, valósi közömbösség, mert philosophiai tanulmányai ennyire nem vesztették meg a lelkét soha; de nem is a hit, remény és szeretet hiánya: hanem egyszerűen abban állott az egész csupán, hogy a theológiát és az egyházi ügyeket a philosophia kedvéért jobban elhanyagolta, mintsem azt a középkori vakbuzgó felfogás megengedte.

Még a commentatorok rengeteg számánál is többre megy azoknak a száma, a kik a *Commediával*, vagy annak egyik-másik helyével különféle tudományos szempontból foglalkoztak. Közülök a legtekintélyesebbek a *Dantologia* 239—244 oldalán vannak felhalmozva, a következő rovatok alatt: kritikai és irodalmi tanulmányok; a *Commedia* eredete, allegoriája, hittana, bölselete, astronomiája és politikája. A számottevő szótárak és concordanzák után a jobb nevű illusztrációk gyűjteménye és a musicographia következik. Ezt a fejezetet a világ minden művelt classicus és modern nyelvén s a több olaszországi tájnyelven megjelent fordítások jegyzéke zárja be. A „magyar“ rovat nem teljes. Angyal János „Pokol“-járól tud, de Szász Károly fordításai közül csak a „Pokol“ I. III. és V. énekének magyarra átültetéséről vesz tudomást. E sorok írója ezért kedves kötelességének tartotta, hogy mindjárt a könyv első átlapozása után levél útján felkérje az érdemes kiadót a hézagok alkalmi pótlására s így teljessé legyen a „magyar“ rovat is,

ne csak a Dantológiában, hanem a Dante-Handbuchban is, melyben az egyébiránt részletes és még kimerítőbb adattár még felületesebben bánt el vele.

Miután még a „Convivio“, a „De Monarchia“, „Della Volgare Eloquenza“ s a levelek kiadásairól, valamint azok fordításairól szól, a II. rész II. fejezetében a költő lelki fejlődésének három fázisának méltatására keríti a sort; a III. fejezetben a kisebb, kétes eredetű, apokrif munkákat tárgyalja. A IV. fejezetben a Commedia forrásait, formáját, tervezetét, symbolismusát, topographiáját veszi elő. Végül, mikor a kárhozat, megbánás és üdvözülés három országának könyvéről a mai napiglan felhasználódott kutatások felett szemlét tartott, nekifog a Dantét utánzó poéták nyilvántartásának emberfölötti munkájához, de azok annyian vannak, elszórva szerteszét az egész földgolyón, mint a mennyi a csillag az égen.

Cs. Papp József.

A Lónyay-család története.

Lónyai-család Nagy-lónyai és vísáros-naményi gróf, báró és nemes. Irta: Feöldi Doby Antal. Budapest. Pallas részvénytársaság nyomdája. 1895. 8 r. 140 l. IX. melléklet. VIII. táblázat. Ára (?)

A Lónyai-család már a második mutatvány szerzőnek ily című munkájából: „A magyarországi benszülőtt és beköltözött mágnás-családok ismertetése.“ Az első volt a Podmaniczky-család. Mindkét családtani munkát jellemzi az érdekes adatok halmaza, mi annál meglepőbb, mert szerző a fővárostól távol lakván, sokkal több fáradságába került ez adatok összegyűjtése, mint valamelyik nagyobb tudományos központban.

A Lónyai-család, mint a Fejér által közlött s a munkához mellékelt okirat igazolja, az ország egyik legrégebbi családjá, mely szerepelt már Szent István idejében is; régóta nagy kiterjedésű birtokai voltak, s részint birtokai, részint az egyes családtagok kiválóbb tehetségei következében többször játszott jelentékeny szerepet.

Családi okmányok tanúsága szerint első ismert törzse Lóna Gurg (György?) volt a Keme nemzetségből, ki Béla hercegnek 1032. évben Lengyelországba menekülésekor hű kísérelője volt. Ezután is majd minden nemzedék mutat fel kiválóbb szereplőket: főispánokat, fontosabb várak kapitányait stb.

A többek között is kimagasló Zsigmond, a Jakab ágzatából (szül. 1593., megh. 1652.). Szerző Zsigmondot a Szilágyi Sándor és Zsilinszky Mihály által összegyűjtött adatok alapján ismerteti, mint jeles államférfiút, ki tehetségeit a nemzeti párt ügyének előmozdítására fordította. Zsigmond nyeri a bárói méltóságot II. Ferdinándtól 1627-ben, kiváló érdemei elismeréséül.

Zsigmond leánya, Anna, Kemény János felesége, szintén kiválik, különösen férje és fia ügyének pártolása által.